

Maloruske narodne pesmi in kolomejke.

Študija. — Spisal Bajda Kazak.

Najbogatejše narodno slovstvo imajo po izjavah veščakov Malorusi, ki se kosajo v bogastvu in lepoti narodnih pesmi s Srbi. „Narodna poezija Ukrajincev-Rusinov je najbogatejša v Evropi; odlikuje se po estetični vrednosti in pesniškem vzletu, po spretnosti izrazov in ima v sebi nekaj vnemajočega, veličastnega, silno nežnega, melanholičnega in slikovitega.“ Tako ocenjuje ukrajinsko narodno pesem Ljukšič¹⁾. „Takih poetičskih podob, takega poetiškega užitka, kakor ga dajejo ljubitelju narodne poezije n. pr. liriške pesmi maloruske, ki presegajo tudi srbske ženske pesmi, bomo pač iskali v naših slovenskih zaljubljenih zaman²⁾.“

Tu podamo čitateljem najprej splošni pregled narodnih pesmi, potem pa izpregovorimo obširnejše posebej o „kolomejkah“, izmed katerih priobčimo tudi več prevodov.

Maloruske narodne pesmi so zelo raznovrstne³⁾. V prvi vrsti nam je omeniti obredne in nabožne pesmi, ki izhajajo kakor naše slovenske še iz poganske dobe, a so dobile tekom časa več ali manj krščanskega značaja. K tem spadajo kolednice in ščedrivke. Koljadá pomeni v malorusčini božični praznik, zlasti drugi dan, prvotno pa je pomenjala beseda rojstvo solnca. Ščedrivke se pojo na ščedri večer, t. j. predvečer sv. Silvestra, sv. Bazilija in sv. treh kraljev.

Na mesto božanstev solnca, meseca, vetra, groma i. t. d. so stopili v krščanski dobi Kristus in razni svetniki. V teh pesmih prosi ljudstvo božjega blagoslova, zlasti za gospodarstvo. Mnoge ščedrivke nimajo često nič obrednega in nabožnega v sebi in opevajo ljubezen.

Dalje spadajo med obredne in nabožne pesmi vesnjanke (pomladne pesmi) ali gagilke (Galja, boginja pomladi). To so vesele pesmi, s katerimi so nekdanj pozdravljali prihod pomladi. Zdaj jih pojo dekleta na Veliko noč; petje spremljajo pa s plesom in igrami.

V vesnjankah se omenjajo tudi pomladna opravila na polju, oranje, sejanje i. dr.

V to vrsto pesmi spadajo nadalje kupalske pesmi, ki so se pele nekdanj na letni praznik Kupala (boga solnca?), na čast solnčnega božanstva, 23. rožnika. „Ime Kupala izvajajo iz besede kopati, ker letne nebeške sile solnce, grom, blisk, dež, okopljejo zemljo in ji dajejo v čas praznika Kupala največjo rodečo moč¹⁾.“ Dandanes pojo kupalske pesmi na predvečer sv. Ivana ob kresovih. Kakor prej navedene pesmi, opevajo tudi te često ljubezen in gospodarsko življenje.

Med obredne in nabožne pesni spadajo tudi obžinkove pesmi t. j. pesmi ob žetvi, ki opevajo ponajveč kmetsko življenje.

Pogledovali so lesi,	Ženjice so požele
pogledovali so lesi,	z železnimi ga srpi,
kam so oves dejali?	z železnimi ga srpi,
	s prebelimi rokami.

Končno omenjamo med to vrsto pesmi tudi poganske pesmi, ki so se pa docela navzele krščanskega značaja in pa čisto krščanske pesmi (psalmi i. dr.)

V drugo vrsto narodnih pesmi spadajo zgodovinske in politiške pesmi.

Zgodovinske pesni se dele v pesmi srednjega veka iz dobe pred knezi in za časa knezov, v kazaške in hajdamaške pesmi, v pesmi o novačenju in opanščini in pesmi o svobodi. Pesmi srednjega veka pojo o starih vojnih družinah, o njihovih knezih, o vojnih pohodih in grajenju gradišč in mest. Kazaške pesmi opevajo slavo kazakov in njihovih hetmanov, boje s Tatarji, Turki, Moskvičani (Velikorusi), Poljaki in Moldavci. Hajdamaške pesmi vsebujejo krvave punte in vstaje ubogega zatiranega ljudstva proti brezsrčni poljski šlahti in židom. V pesmi o novačenju toži narod nad prisilno vojno dolžnostjo. V pesmih o panščini je izlil maloruski narod vse svoje gorje, ki ga je moral prestajati v krutem, nečloveškem tlačanstvu in podanstvu. Ko je pa slednjič prišla ura rešitve panščine, je svobodno zadihal tlačeni kmet in pel navdušene pesmi o svobodi.

V tretjo vrsto spadajo stanovske pesmi, izmed katerih so najlepše čumaške. Čumaki so bili vozniki in trgovci, ki so vozili z voli na Ukrajino od daljnega Črnega morja sol, ribe, sukno in druge domače potrebščine.

¹⁾ Ogljad ukr.-r. nar. p. str. 24.

¹⁾ Ogljad ukrajinsko-ruskoj nar. poezij. F. Kolessa. Lvov. 1905. str. 181.

²⁾ Dr. K. Štrekelj, Slov. nar. pesni II. zv. 7. snopič XI.

³⁾ Sestavek o razdelitvi narodnih pesmi je posnet iz večine po že omenjeni knjigi: Ogljad ukr.-ruskoj nar. poezij.

Dalje so pesmi burlakov; to so bili hlapci, najemniki, ljudje brez stalnega doma, ki so svojim gospodarjem lovili ribe po velikih rekah in na morju. K stanovskim pesmim spadajo tudi gospodarske pesmi, ki opevajo poljedelsko življenje. Kakor že omenjeno, spada v to vrsto pesmi tudi mnogo kolednic, ščedrivi, vesnjank, kupaljskih pesmi, pesmi ob žetvi in ob košnji.

Zalostila se,	ker ni skošena,
žalostila se	ker ni zložena
bedna je vdovica,	zelena otavica.

K stanovskim pesmim spadajo slednjič pesmi rokodelcev, katerih je pa le malo, ker so se meščani večinoma odtuževali rodnemu narodu.

Četrta vrsta obsega pesmi rodbinskega in zasebnega življenja.

Izmed rodbinskih pesmi so zelo znamenite svatovske pesmi, ki so polne starih, zelo dramatiških obredov. Dalje omenjamo zibelne pesmi, uspavanke, izmed katerih je nekaj sila starih.

Oj krasno jasno,	Solnčece zajde
oj krasno jasno,	pa zopet ono vzide,
koder solnčece hodi,	mati umre,
	že druge ne bode.
oj še krasnejše,	Če se tudi najde,
oj še krasnejše,	vendar ona ni rodna,
koder mamica hodi.	dasi objame,
	vendar mrzla ostane.

Kakor pri Slovencih in povsod, tako imajo tudi Malorusi izmed vseh pesmi največ ljubavnih, ki se odlikujejo zlasti po bogastvu, lepoti in različnosti vsebine. Pesmi o zakonskem življenju imajo Malorusi tudi polno. Zlasti žena je, ki toži nad težkim jarmom, nad vsiljenim zakonom, nad hudim možem, pijancem, nad kruto taščo i. t. d. Končno naj omenimo še povsod neizogibno mačeho.

V šesto vrsto spadajo slednjič takozvane potujoče pesmi-balađe, ki so po vsebini skupne skoro vsem narodom evropskim in ki jih imamo tudi mi Slovenci (Rožlin in Verjanko, Lepa Vida). Nekaj primerov: Deva zastrupi nezvestega ljubimca, brat se poroči z lastno sestro, tašča zastrupi lastnega sina, hoteč zastrupiti nevesto, zapuščena deva se utopi i. t. d.

Še par besedi o maloruskem jeziku in glasbi. Maloruski jezik je zelo zvonk in mehak, kakor vstvarjen za poezijo, v nekem oziru še prikladnejši nego hrvaško-srbski. Nemški pesnik Bodens tedt, ki je prevedel več kazaških in dekliških pesmi (Die poetische Ukraine), piše o tem jeziku: „Ukrajinski jezik je najzvočnejši izmed vseh slovanskih.“ Rus Ljukšič pravi: „Jezik Ukrajincev-

Rusinov, ki žive sredi Slovanstva, se najbolj približuje velikoruskemu, vendar ga pa lahko ume vsak drugi Slovan; odlikuje se s harmonijo, lahkoto in je med vsemi ž njim vzporejenimi jeziki najbolj sposoben za glasbo in petje.“

Pri Malorusih je petje res doma, ob vseh prilikah pojo. Peli so in pojo še stari „kobzarji“, „lirniki“, „dudarji“ in „banduristi“ s spremljevanjem narodnih glasbil od vasi do vasi stare dume, junaške pesni in kar je ljudstvu priljubljeno, pojo stari, pojo mladi, pojo doma pri domačem delu, zlasti po zimi, pojo na prostem, po ulicah, po polju, pojo zlasti na svatbah. Najrajši pa pojo, kakor povsod, dekleta in mladina, zraven pa igrajo narodne igre in plešejo narodne plese. Izmed pesmi, ki se pojo pri plesih, omenjamo poleg starih obrednih zlasti kazacka na Ukrajini in kolomejko v Galiciji.

* * *

V Galiciji so se izmed lirskih pesmi dandanes najbolj razširile kolomejke¹⁾; te spadajo v razdel stanovskih pesmij in pesmi iz zasebnega in rodbinskega življenja.

„Kolomejke“, pravi Gnatjuk, „so kratke pesmi, ki se skladajo večinoma iz enega ali dveh kupletov (dvostihov) najrazličnejše vsebine: niti en pojav narodnega življenja ni v njih izpuščen, slednji nahaja v njih svoj odmev.“ Poleg dve ali štirivrstnih kolomejk se nahajajo pa tudi daljše, toda le bolj redko.

Kolomejke imajo strogo določen ritem in obliko. Posamni stih so redno 14 zložni, dobe se pa tudi 12—13 in 15—16 zložni. Sredi verza imajo kolomejke cezuro.

Oj sív kis /na pokis // ta stav ščebetati:
poradj meni, /pane brate, // de divčinu vzjati.

Oj sel kos na pokos (redico) in jel ščebetati:
Svetuj meni, gospod brate, kje devojko vzeti.

Kolomejke so se take udomačile v Galiciji, da izpodrivajo bolj in bolj vse druge ritme; edinole še obrednim pesmim niso usilile svojega ritma; sicer pa je kolomejka po ruski Ukrajini še skoraj nepoznana po obliki, po imenu pa docela.

Število kolomejk je zelo veliko. Samo v Gnatjukovi zbirki jih je do 6000; v nji pa niso vmeščene niti vse do zdaj tiskane, mnogo jih je pa še nezapisanih. Dandanes izumirajo in se sila pozabljajo narodne pesmi med narodi, kolomejka pa se vedno bolj razcvita in širi. Malorusi ji obetajo še krasno bodočnost.

¹⁾ Volodimir Gnatjuk je izdal lani in letos v „Etnografičnem zbirniku“ v založništvu „Naukovogo tovaristva imeni Ševčenka“ v Lvovu v 2 zvezkih knjigo „Kolomijki“ str. XLIII + 259 + 315. Pojasnila o kolomejkah sem povzel večinoma iz pisateljevega obširnega predgovora. Pis.

Kolomejke so podobne ukrajinskim kazačkom, ki so navadno štirikitični in imajo skupno 32 zlogov, kolomejke pa le 28.

Oj dīvčino, bidu tvoriš,
čomu do mni ne govoriš?
Ne govorju taj ne budu,
škoda ljubku, tvogo trudu.

Na videz je podobna kolomejka slovaškim in poljskim krakovjakom, ki so pa daljši od nje in imajo drug ritem. Ločijo se tudi po vsebini; kolomejke se lahko pojejo povsod in vsekdar, krakovjaki pa ne, zakaj:

Niedobrá jest rzeczą krakowiaki śpiewać,
jednych można bawić, a drugih rozgniewać.

(Ni to dobro delo krakovjake pevat,
te se dá zabavat', druge pa razgnevat'.)

Krakovjakov imajo tudi Malorusi precejšnje število; vendar niso izvirni kakor kolomejke, ampak so nastali pod slovaškim in poljskim vplivom.

„Kolomejka obsega vse pojave človeškega življenja v vseh časih: njej ni nič tajnega; zato je v nji izražena radost in gorje, veselje in žalost; zato ona diha resnobo in šalo; zato je v nji humor, satira in ironija.“¹⁾

Slavni poljski pesnik Vacław z Oleska je spisal o kolomejkah sledečo zanimivo karakteristiko: „Kolomejke označuje kratkost: dva, štirje, redko kdaj več verzov; spretnost v sestavi, — v prvem verzu običajno kaka podoba iz obdajajoče narave, v drugem verzu čuvstvo, misel. Toda misleči Rusin izbere globlje, bistrumnejše in spretnejše svoje prispodobe nego Poljak. Redko se zgodi, da bi ne bil prvi verz v polni zvezi z drugim, v zvezi, ki zadene često z nedosežno globokostjo misel in čuvstvo. Skromnost je povsod verno ohranjena; veselost je redka, povsod se kaže neka otožnost, znamenje samote. Tako leži na kolomejkah, kakor sploh skoraj na vseh maloruskih pesmih neki žaloben, bojazljiv vzduh. Skoraj vse so zavite v megleno kopreno neke nedopovedne tesnobe, ki jim daje ono njim lastno nepojmljivo moč nad ljudskim srcem in oni čar, ki ga je mogoče samo čutiti, a ga ne moremo izraziti z besedami.“²⁾

Oj tuda sja lozi hiljat, kuda im pohilo;
tuda oči vgljadajut, kuda sercju milo.

(Oj tostran klonijo vrbe, kamor jih je nagnilo,
tja okó le pogleduje, kjer je srcu milo.)

Jakij listok zelenenkij, upade taj gnije,
jakij ljubko molodenkij, ne po pravdi žije.

(Marsikateri zelen listek pade in segnije,
marsikateri mlad ljubimec nepošteno žije.)

Ruska naša kolomijka, hot ona dribojka,
ona mila a vse ščira — meni solodojka;
jak ja vozjmu kolomijki sjpivati — sjpivati,
zatužiš ti i zaplačeš, taj staneš dumati.

(Ruska naša kolomejka, dasi je le kratka,
ona mila je in verna — ona mi je sladka;
ako jamem kolomejke naše peti — peti,
vžalostiš se in zaplačeš, misli se budé ti.)

O lepoti in točnosti prispodob med obema stihoma ni, da bi govorili dalje. Kakor je maloruska narodna pesem bogata na teh, tako je polna tudi metafor in drugih pesniških podob, ki se rabijo le v pesmih, drugače pa ne. Le nekaj primerov: Sestra-žalibnicja (sestra-žalostnica); čuža-čuženicja (tuja-tujka); klen-derevo; troj-zilje (otrov-zelišče); (vinok-zelínok (venec-zelenec); sadi-vinogradi (vrtovi-vinogradi); bil kaminj (bel kamen); droben doščik (dežek); bujni vitrove (silni vetrovi); šovkova trava (bagrena, žametna trava); tihij Dunáj (tiha Dunava); risni sljazonjki (goste solzice); milenkja-golubka sivenjka (mila golobica siva); službu služiti; radu raditi (posvetovati se); dumočku dumati (misel ljubo premišljati); bilj bilila (platno belila).

„Ako bi prelistali pazno katerokoli večjo zbirko ukrajinskih narodnih pesmi, Golovackega, Čubinjskega ali Grinčenka, bi lahko nabrali dobršen slovar takih poetičkih izrazov, metafor ter davnejših in novejših besednih oblik, ki tvorijo visoko razvit poetički jezik, poseben pesniški zaklad ukrajinske narodne poezije.“¹⁾

„Kdor hoče lepo pisati, kdor se hoče naučiti sloga, iz katerega ni mogoče izpustiti niti besedice in mu ni treba tudi dodajati nobene, se mora učiti kolomejke na pamet“, piše Gnatjuk.²⁾

Malorus živi v tesni zvezi z naravo; ž njo se pogovarja, nji toži svojo bol, ž njo se veseli. Ni je skoraj dobiti pesmi, v kateri bi ne bila omenjena narava. „Poglejmo katerokoli ljudsko pesem, povsod se srečujemo najprej z živo naravo, ali vsaj z malim obrazcem iz nje, in šele potem sledi misel, prava vsebina pesmi. — — — Priroda je prastara tovarišica in bogata dobrotnica našega preprostega ljudstva in zato se udeležuje ne samo njegovega realnega ampak tudi idealnega življenja in mu javlja svojo radost — tugo — nado — — — Beremo celo tuintam v dumah, da se obrača junak k naravi kakor k Bogu z molitvijo za milostno gotovo pomoč ter razkrije svoje največje tajnosti:

„Spovidajte sja vse miloserdnomu Bogu,
Čornomu morju. — — —“

Izmed rastlin se srečujemo v dumah in sploh v pesmih najčešče z javorjem (katerega so smatrali

¹⁾ Kolomijki str. XVIII.

²⁾ Vacław z Oleska, Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego we Lwowie 1833 str. XL.

¹⁾ Ogljad ukr. — r. nar. poezii str. 168—169.

²⁾ Deščo pro ruski Bilini i dumi, Mih. Pačovskij u Ljvovi 1893 str. 19.

v davnini za drevo življenja), z dobom (simbolom moči, kremenitosti), s kalino (simbol ljubezni, zvestobe) in drugimi.

Kakor vse pesmi, tako pojo tudi kolomejke, zraven pa se pleše narodni ples, ki se tudi imenuje kolomejka. Mimogrede bodi omenjeno, da uživa ta ples vsled svoje izvirnosti in lepote toliko priznanja in priljubljenosti, da je uveden že v plesni venček višjih krogov.

Nema tancju na vsim sviťi, jak ta kolomijka,
vona dušu virivaje iz mogo serdejka;
jak zagraju, zasjpivaju, tuga izčezaje,
bo to naša kolomijka taku silu maje.

(Ni ga plesa na vsem svetu, kot je kolomejka,
ona dušo iztrguje iz srca mojega;
ako zaigram, zapojem, tuga mi izginja,
ker ta naša kolomejka toliko moč ima.)

Kaj pa napevi maloruskih pesmi sploh in še posebej kolomejk?

„V naših narodnih pesmih so besede in spev v tesni zvezi med seboj: krasoti in bogastvu ukrajinskih melodij se divijo ne samo rojaki ampak tudi tujci. Govoreč o melodiji ukrajinskih narodnih pesmi naj omenim sledeče: Ako bi nam kdo zaigral ne vem koliko melodij, takoj spoznamo ukrajinsko melodijo in jo izločimo izmed tisočev drugih melodij; tako svojerodna, izvirna je, tako značilna; spoznamo jo kakor kakega soseda in sorodnika med mnogobrojnimi številom naroda. — — — Ukrajinsko-ruska narodna glasba ima vse lastnosti povsem samostojnega glasbenega sloga — ritma, ki se je razvil v pradavnih časih, dolgo pred razvojem sedanje zahodno-evropske glasbe.“¹⁾

Lepa je sledeča karakteristika melodij v kolomejkah: „Ako se mudimo le pri melodijah, pazimo v njih svet docela razvitih čuvstev. Kako razno-ličen je značaj teh melodij! V tej se nam zdi, da vidimo vitko zraslega gorjana, ki sredi žvižga vetra in bučanja burje vriska z gore v goro; v drugi spet nekaj šumi, kakor da bi valovile njene rime naglo s šumom Dnistra ali Buga; tu, kakor da bi zapazili okajene obraze, na katere meče v nizki koči razpaljeno gorivo iskreči blesk; tam se nam dozdeva, kakor da nekaj v gaju vzdihuje; tam spet se razlega na prostem polju glas prostosti; v drugih slednjič

čutimo, kakor da bi truma mož z mogočnimi glasovi oznanjala svoje skrbi in tuge.“¹⁾

Število melodij kolomejk je zelo veliko. Gnatjuk piše: „Zanimivo je to, da so melodije kolomejk kljub taki enostavnosti kolomejškega ritma nenavadno raznovrstne in mnogoštevilne ter jih je ne samo na desetine, ampak na stotine. V zbirki pesmi Ivana Kolessa, je zapisanih samo v eni vasi 41 kolomejških melodij. Ako bi jih tako vestno zapisovali v vsakem okraju, bi se jih gotovo nabralo mnogo stotin.“

* * *

Gnatjuk je sestavil svojo zbirko kolomejk zelo praktično, naravnost mehanično, kakor pravi sam. S tem je hotel doseči, da bi bila dostopna najširšim krogom. To delo je zahtevalo mnogo truda. Kako je zbirka sestavljena in razdeljena, bomo razvideli iz nadaljnjega spisa, za zdaj le par primerov. Vse kolomejke, v katerih se poje o raznih narodih ali plemenih, so zbrane vkup v eno poglavje. Najprej so uvrščena ukrajinska plemena: a) Rusini, b) Podoljci, Podgorci, c) Kolomijci, č) Huculi, d) Bojki; za temi sledé poljska plemena: Poljaki, Ljahi, Mazuri, in končno drugi narodi: Moravci, židje, cigani, Nemci, Švabi, Vlahi, Armenci, Mažari, Italijani, Turki in Tatarji.

V drugem poglavju so razvrščene kolomejke po krajih, ki so omenjeni v njih, po rekah, gorah, mestih in vaseh. V tretjem poglavju so zbrane po imenih, moških posebej, ženskih posebej, nazadnje so uvrščene pa one kolomejke, v katerih so moška in ženska imena vkup i. t. d. Pri vsaki posamezni kolomejki je tudi pripomnjeno, kdo jo je zapisal, oziroma iz katere zbirke je vzeta in navadno tudi, kje je bila zapisana. Mesto celih inačic je pisatelj pod kolomejko pripisal navadno samo one besede, ki se ne strinjajo z objavljeno. Prihodnjič torej objavimo vrsto prevodov kolomejk po posameznih poglavjih; vendar se ne bomo mogli pri tem ozirati toliko na dovršenost prevodov, zlasti gledé rim, marveč nam je več do tega, da podamo kolikor le mogoče verne, dobessedne prevode in ohranimo kar se dá lepoto originalov, s čimer bo gotovo tudi čitateljem ustrezno. (Dalje).

¹⁾ Pogljad ukr.-rus. nar. poeziji str. 171.

¹⁾ Waclaw z Oleska str. XL.

